

TRIA DE PERSPECTIVA TEÒRICA I JUSTIFICACIÓ EN ESTUDIANTS DE FINAL DE CARRERA DE PSICOLOGIA

Sílvia Font-Mayolas

Departament de Psicologia
Institut de Recerca sobre Qualitat de Vida
Universitat de Girona
silvia.font@udg.edu

Resum

En aquest treball s'aprofita la resposta a una prova escrita d'una assignatura de final de la carrera de Psicologia, per conèixer l'orientació teòrica i la justificació de dues promocions d'estudiants (N = 132) de la Universitat de Girona en els anys acadèmics 2009/10 i 2010/11. S'observa que la perspectiva Cognitiva-conductual és triada per gairebé la meitat dels participants (46%) mentre que una quarta part dels estudiants (27%) es decanten per l'Humanisme. L'Eclecticisme preval (10%) per sobre de perspectives com la Psicologia Sistèmica (8%) i la Psicoanàlisi (3%) si bé encara es pot distingir una darrera tria de caràcter Integratiu (4,5%). Pel que fa a la justificació, la tria per Afinitat Personal preval per sobre de la tria per raons d'Efectivitat i d'Amplitud d'Aplicacions. S'exposa la necessitat de fomentar la competència transversal de raonament crític en el desplegament dels estudis de Grau en Psicologia.

Resumen

En este trabajo se hace uso de la respuesta a una prueba escrita de una asignatura de final de carrera de Psicología, para conocer la orientación teórica y la justificación de dos promociones de estudiantes (N = 132) de la Universidad de Girona en los años académicos 2009/10 y 2010/11. Se observa que la perspectiva Cognitiva-conductual es elegida por casi la mitad de los participantes (46%) mientras que una cuarta parte de los estudiantes (27%) optan por el Humanismo. El Eclecticismo prevalece (10%) por encima de perspectivas como la Psicología Sistémica (8%) y el Psicoanálisis (3%) si bien puede distinguirse una última opción de carácter Integrativo (4,5%). En cuanto a la justificación, la elección por Afinidad Personal prevalece por encima de la elección por razones de Efectividad y de Amplitud de Aplicaciones. Se expone la necesidad de fomentar la competencia transversal del razonamiento crítico en el despliegue de los estudios de Grado en Psicología.

Abstract

The aim of this article was investigate final year psychology students' (N = 132) theoretical orientation and their reasons for choosing in two classes at the University of Girona (Catalonia, Spain) during the academic years 2009/10 and 2010/11 using exam' questions. Nearly half of the students chose cognitive and behavioral perspectives (46%) and a quarter chose Humanism (27%). 10% of the students chose Eclecticism, 8% Systemic Psychology, 3% Psychoanalysis and 4,5% proposed an Integration. As regards their reasons for their choice, more students used personal affinity with the theoretical perspective than reasons relating to the efficacy of the perspective and associated techniques. The need to improve critical reasoning in new psychology degrees is discussed.

Introducció

Una de les preguntes que sovint es formulen els futurs psicòlegs quan s'aproximen a l'obtenció de la seva titulació és: "Quin tipus de psicòleg sóc?" (Moreno, 2003).

La construcció de la identitat professional implica "el procés d'aprenentatge i apropiació de les normes, els coneixements, les habilitats, els valors, les actituds, etc. que identifiquen el grup" (Villar i Font-Mayolas, 2007, p. 106). L'elaboració d'aquesta identitat vinculada a la professió es pot entendre dins el concepte de carrera professional junt amb la proactivitat i l'ocupabilitat, i és precisament un dels elements clau de treball en els nous plans d'acció tutorial i en el Pràcticum de Psicologia (García et al., 1999; Villar, 2008; Villar i Font-Mayolas, 2007).

Dos dels criteris que usualment utilitzen els psicòlegs per a autodefinir-se son l'àmbit de treball i el model teòric pels quals opten. Pel que fa a l'àmbit de treball, el Diploma Europeu de Psicologia (*EuroPsy*) defineix tres àrees globals de pràctica psicològica: Salut, Educació, i Treball i Organitzacions (Bartram i Roe, 2005). En la mateixa línia i afegint un quart àmbit, des de la *Conferència de Decanos* (2006) es proposen quatre àmbits de treball: Psicologia Clínica i de la Salut, Psicologia de l'Educació, Psicologia del Treball, les Organitzacions i els Recursos Humans, i Psicologia de la Intervenció Psicosocial. Segons Moreno (2003), els estudiants de final de carrera no solen manifestar problemes en escollir o situar-se en un o altre àmbit de treball.

Quant a la perspectiva teòrica, la Psicologia és una disciplina heterogènia en la qual existeix més d'un enfocament. Així podem distingir entre les perspectives teòriques més difoses: la psicoanàlisi, el conductisme i l'humanisme (Nye, 2001) a les quals es podria afegir l'enfocament cognitiu o cognitiu-conductual, la perspectiva sistèmica, la psicologia de la Gestalt i l'enfocament constructivista, entre d'altres (Prochaska i Norcross, 2003). Segons Moreno (2000), els futurs psicòlegs no tenen clar amb quina teoria guiar-se ni si és necessari escollir-ne o n'hi ha prou amb ser un bon professional amb el risc de caure en un ateoricisme on tot val. També per Pelechano (2006), el fet que en Psicologia existeixi més d'una escola de pensament per a l'anàlisi d'una mateixa realitat pot conduir al jove estudiant a desconfiar, a sentir-se fet un embolic i fins i tot en alguns casos a certa "crisi de la fe científica".

Les diferents perspectives teòriques apareixen i es treballen en les diverses assignatures dels estudis de Psicologia. Més concretament a la Universitat de Girona, i pel que fa a l'àmbit de la Psicologia de la Salut, els estudiants de quart curs de llicenciatura cursen una assignatura anual troncal sobre fonaments i tècniques d'intervenció que té el seu complement amb una assignatura obligatòria semestral de cinquè curs. Aquestes assignatures tenen entre els seus descriptors els fonaments i les tècniques d'intervenció de les perspectives conductual i cognitiva-conductual (Planes, 2009), la psicoanàlisi, l'humanisme i la perspectiva sistèmica, principalment.

En una recerca prèvia es va voler conèixer la percepció dels alumnes de cinquè de Psicologia respecte a l'examen en forma de prova escrita en la segona assignatura esmentada (Font-Mayolas, Masferrer i Gómez, 2009). És a dir, els estudiants van respondre una prova escrita i immediatament després en van fer una valoració mitjançant un autoinforme de preguntes obertes. Una de les propostes de millora que es va recollir amb aquest autoinforme va ser la possibilitat d'incloure a la prova escrita la pregunta: "Com a futur psicòleg, quin model d'intervenció psicològica t'és més afí? Justifica l'opinió amb pros i contres". Dit d'altra manera, alguns estudiants van manifestar l'interès de poder reflectir de forma escrita la seva posició quant a la perspectiva teòrica de treball. Aquesta aportació va ser tinguda en compte i incorporada a les següents proves d'avaluació que ara de forma indirecta ens permeten tenir una visió dels models teòrics pels quals es decanten dues promocions de psicòlegs de la Universitat de Girona.

Així doncs l'objectiu d'aquest treball és conèixer per quina perspectiva teòrica, en l'àmbit de la Psicologia Clínica i de la Salut, es decanten i per quines raons els estudiants d'últim curs de la carrera de Psicologia de dues promocions de la Universitat de Girona.

Metodologia

Participants

Els alumnes de cinquè curs de la Llicenciatura de Psicologia en els anys acadèmics 2009/10 i 2010/11, matriculats a l'assignatura obligatòria "Fonaments i Tècniques d'Intervenció en Psicologia de la Salut II" que es van presentar a la prova d'avaluació escrita ($n = 53$, 81,5% dels matriculats en el curs 2009/10, i $n = 79$, 91,9% dels matriculats en el curs 2010/11).

Mètode

Les dades es van recollir el dia de la prova d'avaluació a partir d'una de les qüestions de l'examen. En la prova escrita d'avaluació es va incorporar la següent pregunta:

"D'entre totes les perspectives teòriques estudiades a quart i a cinquè curs, quina seria la que escolliries per a treballar en cas que et dediquessis professionalment a la Psicologia Clínica i de la Salut? Raona la resposta."

(Aquesta no és una pregunta d'encert o error sinó que es valorarà la capacitat d'integració i argumentació)

Posteriorment es va recollir la freqüència de tria de cada una de les perspectives teòriques i es va realitzar una anàlisi de contingut dels motius exposats per a l'elaboració de categories de resposta.

Resultats

A la taula 1 es presenta la distribució dels estudiants de les promocions 2009/10 i 2010/11 de la Llicenciatura de Psicologia a la Universitat de Girona segons la perspectiva teòrica escollida. Globalment s'observa que la perspectiva cognitiva-conductual és triada per gairebé la meitat dels participants (46%) mentre que una quarta part dels estudiants (27%) es decanten per l'humanisme. L'eclecticisme preval (10%) per sobre de perspectives com la psicologia sistèmica (8%) i la psicoanàlisi (3%) si bé encara es pot distingir una darrera tria de caràcter integratiu (4,5%).

Taula 1: Perspectives teòriques escollides pels estudiants de final de carrera de Psicologia en els anys acadèmics 2009/10 ($N = 53$) i 2010/11 ($N = 79$).

Any acadèmic	Psicoanàlisi	Humanisme	Psicologia Sistèmica	Cognitiva-Conductual	Eclecticisme	Integracionisme
2009/10	1 (1,9)	17 (32,1)	3 (5,7)	26 (49,0)	4 (7,5)	2 (3,8)
2010/11	3 (3,9)	19 (24,1)	8 (10,1)	35 (44,3)	10 (12,7)	4 (5,1)
Total	4 (3)	36 (27,3)	11 (8,3)	61 (46,2)	14 (10,6)	6 (4,6)

n (%)

A la taula 2 es mostra una categorització de les raons esmentades per justificar la tria de la perspectiva teòrica per part dels participants. S'observa que el major gruix de respostes es pot aglutinar dins la categoria **Afinitat Personal**, és a dir, compartir a nivell personal els fonaments teòrics de la perspectiva. Aquesta categoria engloba respostes com: "A mi personalment m'agrada molt la perspectiva sistèmica. Considero que les persones vivim en societat i per tant els problemes no són mai individuals sinó que requereixen un abordatge col·lectiu" i "Escolliria la vessant psicoanalítica ja que sempre he pensat que tot problema és arrel de la infància, traumes que possiblement no en som conscients". El 100% dels estudiants que han escollit la perspectiva sistèmica, el 97,2% des que han triat la perspectiva humanista i el 75% dels que han optat per la perspectiva psicoanalítica, aporten respostes que es poden englobar dins la categoria d'Afinitat Personal.

El segon bloc més ampli de respostes es pot agrupar dins la categoria **Efectivitat de les intervencions**, dit d'altra manera, existència d'evidència científica respecte als resultats d'intervenir des de la perspectiva escollida. Aquesta categoria comprèn respostes com:

"Escolliria la perspectiva cognitiva-conductual perquè està validada científicament i per tant queda recolzada la seva eficàcia" i "Escolliria la perspectiva cognitiva-conductual ja que és la més pràctica, des del meu punt de vista, en el sentit que és la més eficaç, o té l'eficàcia més provada en diversos trastorns". El 100% de les respostes incloses en aquesta categoria corresponen a estudiants que han escollit la perspectiva cognitiva-conductual.

El tercer gruix de respostes pot ser classificat dins la categoria **Amplitud de les aplicacions**, és a dir, varietat de trastorns en que es pot aplicar la perspectiva teòrica triada. Aquesta categoria incorpora respostes com: "Triaria la perspectiva cognitiva-conductual perquè és la més apta per ser aplicada a un ventall més ampli de trastorns" i "Crec que és una perspectiva molt interessant per a treballar casos clínics molt diferents". El 100% de les respostes incloses en aquesta categoria corresponen a estudiants que han escollit la perspectiva cognitiva-conductual.

Un quart bloc de respostes es poden agrupar dins la categoria **Ajust de la perspectiva al trastorn**, dit d'altra manera, tria de la perspectiva teòrica segons el cas específic. Aquesta categoria engloba respostes com: "No crec que hi hagin perspectives úniques o millors sinó que el que hem de fer és aplicar-les segons el cas" i "Penso que el més adequat és fer ús de la perspectiva que ens sembli més útil tenint en compte el tipus de pacient, la seva personalitat així com resistències al canvi". El total de respostes recollides en aquesta categoria provenen d'alumnes que han triat una perspectiva eclèctica.

Un cinquè bloc de respostes pot ser aglutinat dins la categoria **Combinació d'elements de cada perspectiva teòrica**, o sigui, tendència a l'elaboració d'un model teòric i forma d'intervenir propis. Aquesta categoria comprèn respostes com: "No sóc partidària de quedar-me només amb un enfocament de tots els que hem vist durant aquests anys, trobo més profitós el fet de recollir, de cada una de les perspectives, els aspectes que més coses m'hagin aportat i així fer-me un "model propi" a l'hora de treballar amb el qual m'hi senti còmoda". El total de respostes recollides en aquesta categoria provenen d'alumnes que han triat una perspectiva integradora.

El darrer i menor grup de respostes es poden recollir dins la categoria **Ús personal positiu de la perspectiva teòrica**, és a dir, haver tingut alguna experiència pròpia o familiar beneficiosa en relació a la perspectiva teòrica triada. Aquesta categoria incorpora respostes com: "Concretament el counselling, dins la perspectiva humanista, m'interessa bastant ja que he viscut en primera persona la seva feina i considero que és molt important i necessari per a persones (concretament malalts terminals) que no saben què passarà amb la seva vida" i "Vaig aplicar la desensibilització sistemàtica i finalment vaig ser conscient de que una tècnica psicològica podia funcionar". En l'any acadèmic 2009/10, totes les respostes incloses en aquesta categoria corresponen a estudiants que van escollir la perspectiva cognitiva-conductual, mentre que en l'any acadèmic 2010/11, les dues respostes incorporades dins aquesta categoria provenen d'un alumne que va triar la perspectiva humanista i d'un estudiant que va optar per la perspectiva psicoanalítica.

Taula 2: Raons esmentades per justificar la tria de perspectiva teòrica per part dels estudiants de final de carrera de Psicologia en els anys acadèmics 2009/10 (N = 53) i 2010/11 (N =79)

Raons de tria de perspectiva teòrica	Any acadèmic 2009/10	Any acadèmic 2010/11	Total
Afinitat personal	34 (64,1)	57 (72,1)	91 (69)
Efectivitat de les intervencions	20 (37,7)	12 (15,2)	32 (24,2)
Amplitud de les aplicacions	11 (20,7)	9 (11,4)	20 (15,1)
Ajust de la perspectiva al trastorn	4 (7,5)	10 (1,3)	14 (10,6)
Combinació d'elements de cada teoria	2 (3,7)	4 (5,1)	6 (4,5)
Ús personal positiu	5 (9,4)	2 (2,5)	7 (5,3)

n* (%)

* Cal tenir present que alguns participants donaven més d'una raó.

Discussió

Quan es pregunta als estudiants de final de carrera de Psicologia per la perspectiva teòrica que escollirien si treballessin en l'àmbit de la Psicologia Clínica i de la Salut, no es detecten respostes que puguin ser classificades dins l'ateoricisme (Moreno, 2000), és a dir, no s'observa desorientació ni rebuig a adoptar una postura teòrica.

Quasi la meitat de la mostra escull la perspectiva cognitiva-conductual i una quarta part l'enfocament humanista. També Sierra i Freixa (1993), en un treball sobre la imatge de la psicologia en una mostra de 99 estudiants espanyols de segon cicle, detectaren que les perspectives teòriques més ben valorades eren la cognitiva i la conductual.

Un de cada deu estudiants de la mostra analitzada opta pel que en paraules de Moreno (2003) podríem anomenar "eclecticisme raonat" i per tant harmonitzen explicacions procedents de diferents perspectives teòriques, i un de cada cinc enquestats pren una postura "integracionista" a partir de la unió creativa dels diversos enfocaments tal i com han proposat autors dins l'àmbit de la Psicologia clínica i de la salut (Becoña, 2002; Prochaska i Norcross, 2003).

Gairebé el 70% dels estudiants justifiquen la seva opció teòrica per raons d'"afinitat personal", és a dir, fan ús del verb "agradar" i, en ocasions, es remunten a la seva idea del que ha de ser la Psicologia prèvia a la iniciació de la carrera. Tan sols un de cada quatre estudiants raona la seva tria en funció de l'efectivitat demostrada de la perspectiva teòrica escollida i només un 15% segons l'amplitud del ventall d'aplicacions. És a dir, la tria de perspectiva teòrica de treball es recolza més en les actituds dels estudiants que en els seus coneixements sobre efectivitat.

Segons el *Libro Blanco del Título de Grado en Psicología*, l'estudi dels models teòrics és un dels coneixements a assolir pels graduats així com la competència transversal del raonament crític (Agencia Nacional de Evaluación de la Calidad y Acreditación, 2005). Si tenim present que els estudiants de final de llicenciatura de Psicologia raonen la seva tria teòrica en funció principalment de raons personals (agrat/desgrat) i de la cerca de fonaments que avalin la seva concepció prèvia del que ha de ser la Psicologia, caldrà desenvolupar estratègies per a que els futurs graduats en Psicologia facin un major ús del raonament crític. És a dir, com proposa Díaz (2008), seria convenient tenir presents les perspectives teòriques en la formació dels estudiants, perspectives que sovint es poden entrecreuar en les diverses assignatures o mòduls i en les exposicions del professorat, per tal de garantir que els alumnes hi puguin trobar un sentit i fer-se-les pròpies. Possiblement, aprofundir en els nivells d'inferència (Fernández-Ballesteros, 2004) que comporta cada enfocament teòric des de les diferents assignatures o mòduls i per cadascun dels àmbits de treball del psicòleg, podria facilitar el posicionament teòric dels estudiants amb arguments de caràcter científic.

Aproximadament deu de cada cent alumnes i cinc de cada cent opten per una perspectiva eclèctica o integradora respectivament atenent a raons, no d'afinitat personal sinó a la voluntat d'adaptar-se a les necessitats del cas plantejat o a la necessitat de crear-se un model propi. En ambdós casos semblen estudiants que apliquen un major ús del raonament crític ja que mostren un nivell més profund d'anàlisi dels possibles avantatges o de les limitacions de cada perspectiva en la línia del proposat per Moreno (2003).

Tan sols un 5,4% dels estudiants justifiquen la perspectiva teòrica escollida en raó d'haver-ne tingut alguna experiència personal o familiar beneficiosa. Cal dir que quan es van recollir les dades (finals del primer semestre), la major part dels estudiants encara no havia començat el Pràcticum, és a dir, no havien viscut l'experiència de conèixer en directe el rol del psicòleg en una o més de les possibles perspectives teòriques ni havien pogut observar-ne els resultats a curt o mig termini. El Pràcticum és considerat un moment clau per a la construcció de la identitat com a psicòleg com a punt de connexió entre la teoria i la pràctica (García et al., 1999; Moreno, 2003; Villar, 2008) i en futures recerques podria ser d'interès recollir dades sobre les variables estudiades a posteriori del Pràcticum o bé fer ús d'un disseny pre-post a fi de conèixer possibles canvis de perspectiva i d'argumentacions. Així mateix podria ser profitós l'anàlisi del paper de la incorporació al món laboral com a psicòleg, sovint en un treball d'equip on pot haver-hi una perspectiva única de treball o vàries alhora, per tal de conèixer el seu efecte en aquesta parcel·la de la identitat del jove psicòleg.

Referències bibliogràfiques

- Agencia Nacional de Evaluación de la Calidad y Acreditación (ANECA) (2005). *Libro Blanco del Título de Grado en Psicología*. Recuperat el 13 de maig de 2011, de: http://www.upm.es/innovacion/cd/04_eees/libros_blanco/libroblanco_psicologia_borrador.pdf
- Bartram, D. i Roe, R.A. (2005). Definition and assessment of competences in the context of the European Diploma in Psychology. *European Psychologist*, 10 (2), 93-102.
- Becoña, E. (2002). *Bases científicas de la prevención de las drogodependencias*. Madrid: Delegación del Gobierno para el Plan Nacional sobre Drogas.
- Conferencia de Decanos de Psicología de las Universidades Españolas (2006). *Propuesta de un programa oficial de postgrado en Psicología*. Madrid: Acta de la Conferencia de Decanos de Psicología de las Universidades Españolas.
- Díaz, A. (2008). Perspectivas teóricas en la formación del estudiante de psicología, desde el área de Psicología Social Comunitaria en la Universidad de Manizales (Colombia). *Revista Diversitas - Perspectivas en Psicología*, 4 (2), 259-267.
- Fernández-Ballesteros, R. (2004). Conceptos y modelos básicos. A R.F. Ballesteros (Dir.). *Evaluación psicológica. Conceptos, métodos y estudio de casos* (pp. 29-59). Madrid: Pirámide.
- Font-Mayolas, S., Masferrer, L. i Gómez, A.B. (2009). La prova d'avaluació escrita reflecteix els aprenentatges? La resposta dels estudiants. Comunicació oral presentada al *II Congrés Internacional de Docència Universitària UNIVEST*, celebrat a Girona (Espanya).
- García, E., Lemos, S., Echeburúa, E., Guerra, J., Maganto, C., Vega-Osés, A. i Neira, D. (2009). Tres modelos de Practicum en las universidades españolas: psicología en Oviedo, psicología clínica en el País Vasco y Psicopedagogía en Santiago de Compostela. *Psicothema*, 11 (2), 261-278.
- Moreno, F. (2000). De un psicólogo social. A M.D. Avia (Dir.). *Cartas a un joven psicólogo* (pp. 121-132). Madrid: Alianza.
- Moreno, F. (2003). *Practicum de Psicología*. Madrid: Prentice Hall.
- Nye, R. (2001). *Las tres psicologías. Perspectivas de Freud, Skinner y Rogers*. Madrid: Paraninfo.
- Pelechano, V. (2006). Divagaciones en torno a la psicología, la historia y el presente-futuro. A M. Esteban i J. Ribas (Coord.). *Reflexiones en torno a la psicología* (pp. 81-85). Girona: Diversitas. Universitat de Girona.
- Planes, M. (2009). *Psicología de la Salud*. Girona: Documenta Universitaria.
- Prochaska, J.O. i Norcross, J.C. (2003). *Systems of Psychotherapy*. Pacific Grove, USA: Thomson.
- Sierra, J.C. i Freixa, E. (1993). Estudio preliminar de la evolución de la imagen de la Psicología en estudiantes españoles de esta carrera. *Psicothema*, 5 (1), 67-82.
- Villar, E. (2008). (Ed.). *Pràcticum de Psicologia. Fonaments, reflexions i propostes*. Girona: Universitat de Girona.
- Villar, E. i Font-Mayolas, S. (2007). *Guia del pla d'acció tutorial dels estudis de desenvolupament humà a la societat de la informació i psicologia*. Girona: Universitat de Girona.